

Latvijas tulkošanas un tulku profesionālās darbības 2011.-2012.g. pētījums

Tulkošanas joma Latvijā vēl arvien nav pietiekoši labi izpētīta, un pagaidām nav veikti pētījumi un aptaujas, kas palīdzētu saprast tulkošanas pakalpojumu tirgus situāciju un attīstības tendences, kā arī nav datu par tulkiem un tulkotājiem.

Šī pētījuma rezultāti parāda kopējo situāciju un tendences tulkošanas nozarē Latvijā, kas var būt noderīgi gan pieredzējušiem tulkiem un tulkotājiem, gan iesācējiem, gan tulkojumu birojiem, kā arī datorizētās tulkošanas rīku izplatīšanā un ar tulkošanu saistītajās studiju programmās.

Pētījumam tika izstrādāta anketa, kas ietver 32 jautājumus. Jautājumus var iedalīt septiņās grupās: demogrāfiskie dati; izglītība, darba pieredze un nodarbinātības veids; darba valodas; izmantotais tehniskais aprīkojums; darba devēji un pasūtītāji; darba režīms un darba vide; arodslimības un apmierinātība ar darbu. Anketas tika sagatavotas latviešu, krievu un angļu valodā.

Pētījuma mērķauditorija bija Latvijā dzīvojošie tulki un tulkotāji, kā arī latviešu tulki un tulkotāji, kas dzīvo un strādā ārzemēs. Tulku un tulkošanas aptauja tika uzsākta 2011. gada septembrī un noslēgta 2012. gada martā. Tika aizpildītas 123 anketas. Anketas, kas tika nosūtītas elektroniski, bija trīs valodās, un respondenti varēja izvēlēties aizpildīšanai anketu latviešu, krievu vai angļu valodā. Pēc anketu apstrādes pētījumam tika izmantotas 120 anketas.

Pētījuma rezultāti uzrādīja tulka/tulkotāja profesijas feminizāciju, 79% respondentu ir sievietes, kas atbilst pasaules tendencēm tulkošanas jomā. Aptaujas rezultāti liecina, ka tulkošanas jomā strādā vairāk gados jaunu cilvēku, divas lielākās respondentu grupas ir „22–29 gadi” un „30–39 gadi”. Tas atšķiras no Rietumos veikto aptauju rezultātiem, kur tulku un tulkošanas vidējais vecums ir 40–49 gadi, kad ir uzkrāta liela profesionālā un dzīves pieredze. Situācijas ar vecuma grupām Latvijā un Krievijā, iespējams, ir līdzīgas tāpēc, ka lielāka atvērtība pasaulei un pieprasījums pēc šīs profesijas ir audzis pēc PSRS sabrukuma. Tulkošanas nozarē visā pasaulē ir vērojama pašnodarbināto līgumtulku un līgumtulkošanas skaita palielināšanās. Pateicoties mūsdienu tehnoloģiju un interneta iespējām, līgumtulkošanas darba īpatnības, proti, iespēja saņemt un nodot pasūtījumus, izmantojot internetu, ļauj viņiem dzīvot jebkurā vietā neatkarīgi no pasūtītāja atrašanās vietas. 21% Latvijas tulku un tulkošanas dzīvo pilsētā ar iedzīvotāju skaitu virs 1 miljona, tātad – ārpus Latvijas, 62% respondentu dzīvo pilsētā ar iedzīvotāju skaitu no 100 tūkstošiem līdz 1 miljonam, un 17% dzīvo pilsētā ar iedzīvotāju skaitu zem 100 tūkstošiem vai ciemā.

Kvalifikācija un apmācība bieži vien ir izšķirošais faktors: darba devēji parasti zina, kādu specializāciju var iegūt pēc noteiktiem kursiem, un viņiem ir priekšstats par to, kādas mācību iestādes absolventi atbilst viņu prasībām un vai viņiem ir nepieciešamās prasmes un kompetence. Latvijā lielākajai daļai tulku un tulkotāju ir augstākā izglītība (95%). 66% respondentu ir augstākā izglītība kādā no jomām, kas saistītas ar valodu. 23% respondentu ir cita izglītība ar valodām nesaistītā jomā. 6% ir divas augstākās izglītības. 5% nav augstākās izglītības.

Arī tulku un tulkotāju pieredze ir ļoti svarīga, bet, pēc aptaujas datiem, tikai 27% respondentu ir vairāk nekā 10 gadu pieredze, kas ir skaidrojams ar lielu respondentu skaitu vecuma grupās līdz 39 gadiem.

Darbs tulkošanas jomā dod iespēju izvēlēties sev piemērotāko nodarbinātības veidu: speciālisti šajā jomā var strādāt kā līgumtulki/līgumtulkotāji, nepilnas darba dienas tulki/tulkotāji vai pilna laika algotie tulki/tulkotāji. Gandrīz puse respondentu ir pašnodarbinātie tulki/tulkotāji, un tikai 11% respondentu strādā birojā, kas atbilst pašreizējām pasaules tendencēm, kad uzņēmumos samazinās algoto tulku/tulkotāju skaits sakarā ar to, ka uzņēmumi un institūcijas arvien biežāk izvēlas ārpalpojumus. Jāatzīmē, ka visai lielai grupai – 19% – tulkošana nav pamatdarbs, jo viņi veic gadījuma tulkojumus, kas zināmā mērā nozīmē tulkošanas deprofesionalizāciju, un 21% apvieno darbu birojā un līgumtulkojumus, kurus viņi veic pēc pamatdarba. Tādējādi 40% respondentu tulkošana nav pamatdarbs, un tai ir gadījuma raksturs, kas var negatīvi ietekmēt tulkojumu kvalitāti.

Latvijā bieži vien speciālisti veic gan tulka, gan tulkotāja pienākumus, tomēr aptaujas rezultāti liecina, ka ir liela grupa tulkotāju, kas nenodarbojas vai reti nodarbojas ar mutisko tulkošanu: 61 respondents tulko tikai rakstiski, un otra liela grupa – 47 respondenti – tulko pārsvarā rakstiski.

Kaut gan Latvijā šobrīd nav zvērināto tulku un tulkotāju institūta, sabiedrībā tiek plaši lietots jēdziens „zvērināts tulks/tulkotājs” attiecībā uz tiem speciālistiem, kuru tulkojumus apliecina notāri. Uz jautājumu „Vai Jūs esat zvērināts tulks/tulkotājs?” 17% respondentu atbildēja „jā”.

Tulkošanas jomā ir plaši izplatīts priekšstats par to, ka tulkiem un tulkotājiem ir jātulko savā dzimtajā valodā. Aptaujas dati liecina, ka vairāk nekā trešdaļa respondentu (31%) cenšas ievērot „dzimtās valodas principu” un tulko pārsvarā dzimtajā valodā, un gandrīz tikpat liela grupa (38%) vairāk nekā pusi tulkojumu veic tikai savā dzimtajā valodā.

Nemot vērā to, ka Latvijā ir ievērojams skaits citvalodīgo iedzīvotāju, aptaujā tika iekļauts jautājums par tulku un tulkotāju dzimto valodu. 60% respondentu dzimtā valoda ir latviešu, 38% respondentu atzīmēja, ka viņu dzimtā valoda ir krievu. 2% atzīmēja, ka viņiem ir cita dzimtā valoda. Atbildot uz jautājumu par darba valodām, kopā tika minētas 28 dažādas

valodas. Visizplatītākās darba valodas ir latviešu (113 respondenti), angļu (101 respondenti) un krievu (85 respondenti). Vairāk nekā puse respondentu (53%) strādā ar trīs valodām, 22% tulkotāju ir divas darba valodas, bet pārējie strādā ar lielāku valodu skaitu – no četrām līdz septiņām valodām.

Galvenā robeža, kas nosaka tulkojumu kategorijas, iet starp vispārējo tulkošanu un specializēto tulkošanu. Pētījuma rezultātā tika noskaidrots, ka Latvijā izplatītākās specializācijas jomas ir ekonomika, finanses, uzņēmējdarbība, jurisprudences, tehnika, mārketingu un reklāma, medicīna, lietišķie dokumenti un lietišķā sarakste. Tomēr liels respondentu skaits (43 respondenti) norādīja, ka viņiem nav specializācijas.

Mūsdienās tulkotāju darbarīki ir dators un datorizētās tulkošanas programmas. Lielākā daļa aptaujāto tulku un tulkotāju izmanto jaunu datortehniku. Kaut gan Latvijā modernās tehnoloģijas tiek plaši izmantotas gan sadzīvē, gan darbā, gandrīz puse tulku/tulkotāju (43%) tulkošanas programmas neizmanto. „Trados” ir visizplatītākais datorizētais tulkošanas rīks Latvijā.

Atšķirībā no konkrētā uzņēmumā strādājošiem tulkotājiem, līgumtulki un tulkotāji var sadarboties ar dažādiem pasūtītājiem. Latvijā galvenie tulku un tulkotāju pasūtītāji ir Latvijas tulkojumu biroji, kā arī tiešie pasūtītāji. 64% respondentu nestrādā ar ārzemju tulkojumu birojiem. Pasūtījumu skaits un apjoms svārstās un ir atkarīgs no tulku un tulkotāju nodarbinātības veida, tāpat arī ienākumu avots, tomēr gandrīz pusei (43%) respondentu tulkojumi ir galvenais ienākumu avots.

Vairums tulkošanas darbu, ja ar to nodarbojas profesionāli, ir saistīti ar paaugstinātu fizisku un psihisku slodzi. Lielākā daļa tulku un tulkotāju cenšas ievērot darba režīmu un netulko vairāk par deviņām stundām dienā, tomēr 7% respondentu pārstrādājas, tulkojot līdz pat 20 stundām dienā. Aptaujas rezultāti liecina, ka gandrīz puse tulku/tulkotāju prot organizēt savu darbu un ievēro darba režīmu. Apkopojot informāciju par stresu un trauksmi, jāsecina, ka vairāk nekā puse respondentu spēj labi adaptēties tulkošanas darbam un izturēt spriedzi.

Kaut gan redzes pasliktināšanās un sāpes mugurā bieži ir saistītas ar ilgstošu darbu pie datora, aptaujā netika iekļauti attiecīgie jautājumi, jo acu un mugurkaula slimībām var būt dažādi cēloņi, tādēļ, lai noskaidrotu šī stāvokļa etioloģiju, ir jāveic medicīniskie izmeklējumi un jākonsultējas ar ārstiem. Tomēr aptaujā tika iekļauts jautājums par sāpēm plaukstu locītavās, kas bieži saistītas ar karpālā tuneļa sindromu, ko izraisis darbs pie datora. Kopējā situācija ir laba, 50% respondentu nekad neizjūt sāpes, 45% dažreiz jūt sāpes plaukstu locītavās, un tikai 5% sāpes ir biežas.

Apmierinātība ar darbu ir termins, kas raksturo cilvēku sajūtas par veicamo darbu. Lai cilvēki varētu produktīvi un efektīvi strādāt, ļoti būtiska ir apmierinātība ar darbu. Latvijas tulku

un tulkotāju vidū apmierinātība ar profesiju ir visai augsta: profesiju gribētu mainīt tikai 4% respondentu. 15% par to šaubās, bet 81% profesiju mainīt nevēlas.

Tā kā šis pētījums ir pirmais šāda veida darbs Latvijā, kura ietvaros tika aptaujāti tulkošanas jomā strādājošie speciālisti, tajā ir daudz jautājumu par sešām dažādām tēmām. Nākotnē būtu nepieciešams veikt pētījumus par šaurākām tēmām, lai iegūtu datus, kas ļauj veikt precīzākus secinājumus par kādu noteiktu profesionālās darbības aspektu.